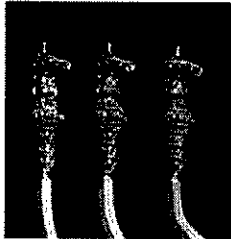

INSTITUTE
FOR
JEWISH
CONTINUITY

OPPORTUNITIES FOR LIFE-LONG LEARNING

7504 SEVEN MILE LANE · BALTIMORE, MD 21208

410-415-3755 · INFO@GOIJC.ORG · WWW.GOIJC.ORG

***Contemporary Halacha:
Applications and Implications of Jewish Law***

Orach Chaim Siman 46: Part 1

Rabbi Shmuel Silber

October 31st, 2012

THIS COURSE IS DEDICATED IN MEMORY OF:

אסתר חיה ז"ל בת צבי ופרומה עלקא פייגא בת מאיר ופשא לאה ז"ל נח בן אברהם ופייגא ז"ל
תהא נשמתם צרורות בצרור החיים

MAY THEIR SOULS BE BOUND IN THE EVERLASTING BOND OF LIFE

מו פרסי רמזי דינים המחוזשים המבוארים בזה הסימן

אכל בתפילין צרועו שהוא מוסקה לית זהו לועג לרש ולפי זה אף כשכן צראשו ויסקה לוחם חמת המנופם שאין נלאין ליכא ליסורא וכן כמז כ"י ופסק כן בשלמן ערוך כלן וכן פסק לעיל גבי ציית בתמן כ"ג ועיין צורה דעה בתמן ש"ד ובסימן שס"ו ומה שכתבתי לשם ס"ד:

הלכות ברכות השחר

סימן מו

פרסי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א-ב] גוסח ברכות שמברכים בשחר על סדור העולם והנהגתו וטעם לכל אחת ואחת ולמה תקנו לסדרם בבית הכנסת: [ג] חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום וטעם למה נתקנו. ועיין בסימן רפ"ד: כל הנהגה מהעולם הזה כלא ברכה מעל: בבקשת יהי רצון שתצילני וכו' אם רצה להוסיף בקשות עוד הרשות בידו: [ד] אם לא נהגה מאחד מהדברים שמברכים עליהם ברכות של שחר אם מברך אותה ברכה: וכן העולמים לא על צדקותינו אנו מפילין חזונונו לפניך וכו' עד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ומכרין לצאת בו ידי חובת קריאת שמע: אתה הוא אחר עד שלא בראת העולם וכו' עד ברוך אתה יי המקדש שמך ברבים וטעם למה אינה פותחת בברוך: אתה הוא ה' האלהים בשמים למעל וכו' ופרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן: [ו] באיזה מקום יברך ברכת התורה:

מו א ואחר שהגיה תפילין יפדר הברכות וכו'. כן נרין לומר: ומ"ש על סדור העולם והנהגתו. פירוש הקדוש צדוק הוא העמיל העולם על סדרו שיהא כך ונהג לא יהא שונם וצטל וכלנו שכתוב (בראשית ט כב) עוד כל ימי הארץ גו' ויום ולילא לא ישנתו וכו' שאמר על סדור העולם והנהגתו והוא שהברכה היא על סדרו של עולם ושכן היא הנהגתו של עולם לא ישנות בשום יום כגון ברכת אלהי נשמה שנאמר כי והגומן לשכוי ורועק הארץ על המים והמכין מעדני גבר ויולר אור וטרא משך וכיוצא בזה מקצת ממאה ברכות שהן על סדור העולם והנהגתו:

ב ומ"ש פירוש הלב נקרא שכוי בדשון המקרא כו'. כן כתב ה"ר יונה ומה שכתוב באשריי מרנגול נקרא שכוי בלשון המקרא וכו' הוא טעות קוסר ורין לומר הלז נקרא שכוי בלשון מקרא כו' וכדמונת מסוף דגדיו וכן היא הבלעה באשריי אמר בעל כרחי שהלז נקרא שכוי בלשון המקרא מדכתיב או מי נתן לשכוי בינה ויזין שהלז הוא המנין ולא אמר א"כ בעל כרחך דעל הלז הוא אומר או מי נתן לשכוי בינה ועל ידי הלז אדם מנחין בין יום וזמן

[א] טעם למה ברכות השחר פותחות בברוך אף על פי שהן סמוכות: אם מוכר שם בברכת הגומל חסדים טובים ואם מטיים בה לעמו ישראל: [ב] גו' אינו מברך שלא עשני גוי ושכוי מברך שלא עשני עבד: [ג-ד] וקטרוג על ברכת הנותן ליעף כח ועל ברכת מגביה שפלים: [ה] אם אמרים לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר: [ו] קרא קריאת שמע בלא ברכות אם חזר ואומר הברכות: אם יכול לומר תחנונים ופסקי ריצוי קודם ברכת התורה:

מו א ואחר שהגיה תפילין בראשו יפדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו. ואף על גב דמלישנא דגמרא משמע שצריך לומר כל אחת ואחת בשעתה דהכי גרסינן בברכות פרק הרואה כי כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה שנתת בי וכו'. כנר כמז רבינו נסימן ו' למה אינה פומתה צנורן: ומ"ש בברכת הנותן לשכוי בינה פירוש הלב נקרא שכוי וכו'. כן כתב ה"ר יונה שם (מ. ד"ה כי שמע) והר"ש (פ"ט סי' ג) כתב וז"ל אן והלז נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב (איוב לא לו) מי נתן לשכוי בינה והלז הוא המנין ועל ידי הלז אדם מנחין בין יום וזמן לילה ומפני שהרנגול מנין ג"כ קורין למרנגול שכוי נאן:

דרכי משה

מו (א*) בשב"י לקט (סי' ב) בשם ר"י משפירא דאף כשניעור משינת היום צריך לומר אלהי נשמה וכן כתב האגור (סי' ג) ולא נהגו כן. וכן כתב כ"י סוף סימן רל"א: (א) כתב אבודרהם (גמ' לו) שפסיק מעט בין אלהי נשמה שלא ישמע שהנשמה היא אלהיו חס וחלילה:

פרישה

אפילו לא הניח תפילין ואפשר לומר דנקט סידורו דר"י ויסק דאמר (בבבא ד:): הדרנה לקבל עליו עול מלכות שמים ויפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ותפולל. ולהכי קאמר כיון שחמטני הידים עסקניות ואיני טהורות ואי אפשר לברך הברכות בשעתן אם כן הסדר הוא כמו שסדר רבינו בסמינים שפננו עד כאן דהיינו שפננו וטול ידיו ואחר כך מתעטף ציצית ואחר כך מניח תפילין ואחר כך מתחיל לקבל עול מלכות שמים דהיינו התפלה והעבודה ולא הברכות שיידין גם כן לקבלת מלכות שמים וזהו שאמר רבינו ואחר שהניח תפילין יסדר כיון דלדתי הברכות ממקום קביעתן דהיינו בשעתן טוב לברכן בציה הכנסת ומפני עמי הארץ וכדמסיק רבינו וכמז על זה מלתא בעמיה שכתב ו"ל ואף על גב דמלישנא דגמרא משמע שצריך לומר כל אחת בשעתה כלומר ולמה אזי כחמתי לך דלאחר הניחה תפילין יצרכו ומסיק לפי שאין הידים נקיות כו' וק"ל: (ב) פירוש הלב נקרא שכוי כו' והלב הוא המנין. אין נפקותא כמה שהלז מנין או אמר אחר בלזם מנין אלא קושטא דמילתא קאמר וזא לאפוקי שלא נתקנה עיקר הברכה על המרנגול ושעיקר לשון וזם שכוי נאמר על המרנגול אלא העיקר על האדם ועל המרנגול דרך שימוץ חכר לדבר:

הדושי הגהות

מו [ב] מה שפייס הכ"י ומפני שהמרנגול מנין גם כן קורין למרנגול שכוי לימא בראש"י בן אלא דברי הר"ש"ש שלפניו כדברי ה"ר יונה והטור וכו' משמע דברי הר"ש"ש ממולקס מדברי ה"ר יונה:

הגהות והערות

מו א בבית יוסף דפיר' הנוסח "חרנגול נקרא שכוי בלשון המקרא". ועיין ב"ח ופרישה שהוא ט"ס רצ"ל "הלב נקרא שכוי" וכן חוקן בדפוסי בית יוסף שלפניו: [ב] נראה שכנוטח הרא"ש שלפניו הכ"י היתה חסרה המלה "וכדברי" (עיין הגהות הב"ח ומעריכי יו"ש שם ורואה שהנוסחא היתה משוכשבת במקום

לילה ומפני שהתרגול מבין וגם בערבא קורין להתרגול שמי התקינו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרגול ומיהו אם לא שמע קול התרגול נמי יכול לברך ברכה זו שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו דינה והגנת הלז וצדא לנו כל זרעיו דאף אם יש אדם נצית (אופל) [אפל] יתכן צדא היום על *

יד קול התרגול כך הוא פירוש דברי הרא"ש וז"ל העמיק החלמ לטוט נטעות:

ג ומ"ש וכי מסיים מסאניה אומר ברוך שעשה לי כז צרכי כי מה"ך אומר ברוך המבין מצעדי גבר. כן למנו הר"ף (מד): והרא"ש (פרק הוראה סי' טג) וכן כתב הרמב"ם בפ"ו (הפלה ה"ו) אבל בגמרא (ס:): נספריים שדינו כחזו איפכא מפלה ברוך המבין מצעדי גבר ואחר כך ברוך שעשה לי כל זרעי וכן היה כחזו כלל הקדורים שלנו וכן סדרן הרוקח נקימן ש"ך והאגודה בפרק הוראה (סי' ר) והסמ"ג (עין ס) בקוף הלכות ברכות ריש דף קי"ד ועל כן אין לשנות מהקדורים שצדינו מאבותינו הקדושים ועכשיו נהגו לשנות על פי הקדורים הנדפסים מתקדם כל אחד לפי רגלו ולא שאלו פי הגדולים אשר צאק ועמידן יתכן עליהן את הדין:

ד וכי אפר המייניה. פירוש כשחוגר חגורה: על רישיה כו' פירוש מימי חכמי התלמוד היו רגלין לפרוס קדין על ראשו וכן כתב הרמב"ם בפ"ו (הפלה ה"ד) וזה לשונו כשמניח קדינו על ראשו מנרץ עוטר ישראל בחפארה וכחזו המוספות (ס:): ד"ה כי פירש) והוא הדין לכל כובע ולכל כמו וכן כתב האגודה (ברכות סי' ר) בשם ר"י (מוס' סס) הוא הדין כשמישים כובע על ראשו ומה שקנו שמי ברכות אלו על החגורה ועל הכובע ולא היה סגי בברכה מלביש ערומים שפוטרו כל שאר המלבושים ואעפ"י שהחגורה וכובע הוא ג"כ ככלל המלבושים כמובחם בפרק כל כתבי כשמניח י"ח מלבושים שזכר ומוליא מפני הדליקה עיין סם (שם קכ). נראה לי דהיינו טעמא דלפי שהגויים אינן תושבין לחגורה ולכובע שיהיו מלבושים בהם תמיד אבל ישראל זריכין שיהיה עליהם חגורה תמיד שלא יהא לב רוחא את הערוה וכן שיהיו מלבושין ככובע שלא ילכו ארבע אמות בגילוי הראש ממורה שכינה שעל ראש ישראל כדלעיל בסיומן ז' ולקמן בסיומן ז"ל לפיכך התקינו בשמי ברכות אלו ברוך אחר ישראל בגבורה ברוך עוטר ישראל בחפארה כי באלה שמי המלבושים נבדלים ישראל מן האומות ועל כן אינן ככלל שאר המלבושים דמברכין עליהם

וכי אפר המייניה. כתב ה"ר דוד אטודרהס (עמ' מה) בשם הראב"ד דהיינו כשנושג המנכסים אבל הרמב"ם (הפלה פ"ו ה"ו) כתב דהיינו ד' כשחוגר חגורו. זה לשון הרא"ש (פקדו הלוים פ"ט עמ' קפ"ט) כי אפר המייניה פירוש הוא האצטנז שהוא זריך לאזור כדי שלא יהא לב רוחא את הערוה: (א) ובין יום ובין לילה. (ג) ומפני שהתרגול מבין וגם בערבא קורין להתרגול שמי תקנו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרגול.

(ד) כי לביש לימא ברוך מלביש ערומים. (ה) וכי מנח ידיה אעיניה לימא פוקח עוריים. וכי תריץ ויתבי לימא מתיר אסוריים. וכי זקיף לימא זוקף כפופים. וכי נחית לארעא לימא רוקע הארץ על המים. (ו) וכי סיים מסאניה לימא שעשה לי כל צרכי. וכי מסגי לימא המבין מצעדי גבר ג'.

(ז) וכי אסיר המייניה (ח) לימא אזור ישראל בגבורה. (ט) וכי פריס סודרא על רישיה לימא

הראש כדמשמע בפרק כל כתבי (שם קמ): ואפילו לדברי המפרש שאינו אסור ליתן בגילוי הראש מכל מקום מודה דמדת הקדוה הוא שלא ליתן בגילוי הראש כמו שיצאנו בסיומן ז"ל (ד"ה וי"ג רמז וסמא) כשיעמא דשמיא [ה] ובספר הוזהר בדעיא מהימנא בנשא (קכב): גר נע אסור למיזל ד' אמות בגלילא דרישא משום דמסתלקי חיי מייניה. ולפי שישראל הם המלבושין בפרק כ"ד שיהא מורא שמים עליהם אנו מברכים עוטר ישראל ומקט לשון עוטר כלומר דרך מעלה לנו כן ומשום דכתיב (ישעיה סג ג) והיית עטרת הפאלת ביד ה' סיים בחפארה ה': אע"ג דק"ל דברכה הקמוכה לתבדחה אינה פוחחת בברוך ברכות הללו פוחחת בברוך וכחזו המוספות בפרק שלשה שאלו

בשם ר"י (מוס' סס) הוא הדין כשמישים כובע על ראשו ומה שקנו שמי ברכות אלו על החגורה ועל הכובע ולא היה סגי בברכה מלביש ערומים שפוטרו כל שאר המלבושים ואעפ"י שהחגורה וכובע הוא ג"כ ככלל המלבושים כמובחם בפרק כל כתבי כשמניח י"ח מלבושים שזכר ומוליא מפני הדליקה עיין סם (שם קכ). נראה לי דהיינו טעמא דלפי שהגויים אינן תושבין לחגורה ולכובע שיהיו מלבושים בהם תמיד אבל ישראל זריכין שיהיה עליהם חגורה תמיד שלא יהא לב רוחא את הערוה וכן שיהיו מלבושין ככובע שלא ילכו ארבע אמות בגילוי הראש ממורה שכינה שעל ראש ישראל כדלעיל בסיומן ז' ולקמן בסיומן ז"ל לפיכך התקינו בשמי ברכות אלו ברוך אחר ישראל בגבורה ברוך עוטר ישראל בחפארה כי באלה שמי המלבושים נבדלים ישראל מן האומות ועל כן אינן ככלל שאר המלבושים דמברכין עליהם

פרישה

די כן מעבר תלמי שעה מעיניו וק"ל: (ו) וכי סיים מסאניה כו' וכי בסיון כו'. כן הסדר בקלמט ספרי רבינו וכן ברמב"ם וצ"ע. אבל הנוסחא שלפני היא כי מסגי כו' והדר כי סיים מסאניה וכן הוא הדין בגמרא ובדפוס של ר' אברהם מפראג אף בסדר העולם בגירסא הראשונה וק"ל: (ז) כי אסיר המייניה. פירוש האצטנז שהוא זריך לאזור את עלמו כדי שלא יהא לב רוחא את הערוה עכ"ל [הרא"ש] ולפי זה הוא הדין כי לביש מנכסים שאו גם כן אף לב רוחא את הערוה וכן כתב אטודרהס בשם הראב"ד (והרא"ש) דמי אפר המייניה היינו כשנושג המנכסים אבל הרמב"ם כתב דהיינו כשחוגר חגורו ולקמן סימן ז"ל כתב רבינו פירוש המייניה אזור. וכזה שם בעל התרומה (הל' שנה סי' ריו) שלריך אלס לאזור אזור בשעת חפלה אפילו יס לו אצטנז שאין לב רוחא את הערוה משום הדין לקראת אלהיך ישראל ולמד כן מגמרא ואם כן הכי נמי דעם רבינו כן והוא מכיון למה שכתבתי בשמן דמשום הכי מוכיחין גנוסח הנכבות שם ישראל וק"ל: (ח) לימא אזור ישראל בגבורה. הא דמוכר שם ישראל שמי ז' ברכות יוסר מבליק דליקן שייכים גם גרוים מה שאין כן הדי שייכי דוקא ביהודים משום איסור גלוי ראש ושלא יראה לב את הערוה: (ט) ובי פריס סודרא על רישיה. הוא הדין לכל כובע וכסרי ראש והטעם שמתנה שלא ליתן בגלוי ראש:

הגהות והערות

וכן הוא בטורים שלפניו. [ה] הרב הפרי"ח תעצם להוכיח דפירוש המייניה דאמרו בשם הוא חגור. ונראה דמר כי אחריה ומו כי אחריה שהראב"ד היה בטקום שאין לובשים חגורה ומשום הכי אף רידע דהמייניה הכונה חגורו כתב שיש לברך כשולבושים מכוסים. והרמב"ם היה בארץ ישמעאל שולבושים חגורה ככני בכל ולכן כתב כשחוגר. (ברכי יוסף אות ג): [ה] דהייפאמא בסגוריים מרובעים הוא הוסטה מאוחות ואינה מצויה בפר"ח: [ו] ולי נראה על שם הכובע שנקרא פאר, פאר המגבעות. (מור וקציעה):

(ז) נמצא שהיה כתוב שם כמו שהעתיק הב"י. ולפי גוסת זה יש חרוש ברברי הרא"ש שהתרגול נקרא שכוי אף בלשון הקדש לפיכך העתיק דברי הרא"ש אלו. ועיין ברבי יוסף: [ג] כך הוא הסדר ברפוטים הקדמונים ובכתב"י ובדפוס"י כ"י וכן העתיק הב"י בפירושו, וכן הנוסח בר"ף והמב"ם והא"ש וקצור פסקי הרא"ש (שחיברו רבינו הטור) ובש"ע. לפיכך קבענו כן בפנים. אבל בגמרא לפנינו כתוב כ"י מסגי לפני ז"ל סיים מסאניי וכן סדרום כמה דאשונים עיין ב"ח. וכן מצאנו במאירי ברכות שם. ועיין פרישה שכן הנוסח בכמה טורים.

בכרות מו. ד"ה כל) דטעמא משום דמעיקרא לא נתקנו לברכי סמוכות
זו לזו כי שמע תרגולא כי אסר המיינה וכן כולן ועוד דהוו קצרות
והיין כנרבת הפירות: וכן צריך לומר ויהי רצון בוי"ו וכו'.
לומר כן צריך לומר כמו שכתבתי ויהי רצון והטעם מפני שברכה
אחת היא עם המעביר חזלי שניה
שלא היתה נזכה בפני עצמה הימה
פומתת צנרון: ועל כן אין
לענות אמן אחר המעביר שינה
ובי כן כתבו המוספות בפרק
שלשה שאכלו (שם) וכמו עוד ואם
מאמר והלא כל הנרכות צריך לומר
במחמתן מעין פתיחתן ובה"ל נזכה
ליכא ו"ל דשפיר הו מעין פתיחה
סמוך לחתימה מהמעביר שינה
דסמוך לחתימה איכא והגמלי
חסדים טובים והיינו גמילות חסדים

ה כי משי אפיה לימא המעביר שינה וכו'. וכן צריך לומר
ויהי רצון בוי"ו וכו'. כן כתבו המוספות על ס"ט בפרק
שלשה שאכלו (מו.) ד"ה כל הנרכות
וכתבו דהו שפיר מעין פתיחה
המעביר שינה סמוך לחתימה
והגמלי חסדים טובים דהיינו גמילות
חסדים שהקב"ה מעביר שינה מעביר שינה מעינו
ומחדש כמו כמו שכמו בחדש על
פסוק מדיש לנקרים רצה אמונתך
שמאל רבינו בסמוך גבי נזכה הנותן
ליעץ כמו: וכו' שאם היתה
ברכה בפני עצמה הייתה פותחת
בברוך. פירוש לכוין דסומת צנרון
היתה נזכה גם כן לפנות צנרון

(A)

לפי שמונה למפרתה אינה פותחת צנרון דהלא נזכה
אלו לא נתקנו חכמים לברכי סמוכות זו אחר זו אלא כל אחת מצד
לעצמה כי שמע קול תרגולא וכו' וכי לבי יאמר מליש עומדים
וכי מנח ידיה אעניה כו' וכן כולם ועוד דלא נקראת סמוכה
למפרתה אלא כשנייה נרכות ארוכות כגון נרכות שמונה עשרה של
חפלה אבל נזכה המעביר שינה שהיא נזכה קלה כנרבת הפירות
אין הנזכה שאמריה נקרא סמוכה למפרתה אפילו הימה ארוכה.
והוא דכתב רבינו והותם ברוך אתה יי גומל חסדים טובים
לעמו ישראל. כן הוא בקידורי אשכנזים והוא לומר שהחסדים טובים
שמגיל אותנו מן החטא ועון ושלל יסונו כמו שטן וי"ל הרע וכו'
אינו גומל אלא לעמו ישראל לפי שישראל נשמח ממאור הכבוד
מזוקק ומאורץ שנעמיים והם עלם הקדושה והטהרה אלא שהמאור
שנעספה הוא מעבך הוא השטן והוא הילר הרע ועל כן ה' לא יעזבו
צידו ועומד עלינו להילינו שאל יסונו כמו מה שאין כן לאומות שהם
עלם הטומאה והם חלקו אל יר הרע אינו עומד הוא יתברך עליהם
לגמול עמהם חסדים טובים להילילם מהשטן והילר הרע אבל נרמזים
מסיים צנרון אחת יי גומל חסדים טובים ומו לא ובסמ"ק (פי קא עמ'
ק) מסיים גומל חסדים טובים לנריומו ומוסמיו עיקר וכן מלאחי
בסמ"ק יסן:

עוטר ישראל בתפארה. כי משי ידיה לימא על
נטילת ידיים. כי משי אפיה לימא המעביר ז'
שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך
וכו' שתרגילני בתורתך וכו' והותם (י) ברוך אתה
ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל. וכן צריך
לומר (יב) ויהי רצון בוי"ו שברכה אחת היא עם
המעביר שינה (יג) שאם היתה ברכה בפני עצמה
היתה פותחת בברוך. ועל כן אין לענות אמן אחר
המעביר שינה שאינה סוף ברכה: ב ולפי סדר
הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת

שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כמו כדלמרינן במדרש (ב"ר
פרשה עח) חסדים לנקרים וכו' (איכה ג כג) והיינו כעין פתיחה עכ"ל
וזה לשון הכלבו (פ"ט ט) המעביר שינה יש אומרים שהנזכה הוא
פומתת צנרון ואינה פומתת צנרון יש אומרים שאותה נזכה ויהי רצון
הכל נזכה אחת פומתת צנרון וחומתת צנרון וענינה הודאה להשם
יתברך על המנוחה והמרגוע שנתן לאדם מעמלו ויגיעו על ידי השינה
ועל התועלת שהועילו בשינה לעכל מאכלו והיא מטבע ארוך עכ"ל:
כתב הרא"ה (פקדת הלוי נזרות פי"ט ע"א קפה) צנרון גומל חסדים
טובים לעמו ישראל (ב) ולא גרסינן צנרון אחת יי דלאו חתימה היא
לומר שם עכ"ל אבל הרמב"ם (פי"ד ה"ד) ורבינו גורקיס צנרון אחת
יי וכן המנהג וננוקמת הרמב"ם גומל חסדים טובים וננוקמת רבינו
מסיים זה לעמו ישראל:

ב ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת
בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לפדרם בבית
הכנסת. כן כתב הרא"ה (פרק הו"ה פ"ט כג) וכמו עוד והוא דלמרינן
(פסחים ז:) כל הנרכות מצדק עובר לעשייתן היינו נרכות המלות
שאומר נהם ונונו צריך לברך להקב"ה חסדה על מה שזונו וקרבנו
לעבודתו אבל נזכה של הודאה ושמה כגון אלו יכול לברך אחר כן
וטעם זה כתב הר"ן בסוף פרק קמח דפסחים (ד. ד"ה והוא) וסיים

1 ולפי סדר הגמרא וכו'. גם הרמב"ם בפ"ו (ה"ג ד) כתבם כסדר
שהם כתובים בחלמוד והסיג עליו ה"ר יונה (מד ר"ש פ"ט) למאמר שאין ידיו נקיות היאך אפשר שיברך אותם ואין ראיה ממכתי החלמוד
שהם היו קדושים וממוך כך היו נזהרים ורוחנים ידיהם ועומדין ענינין שהיו יכולין לומר הנרכות נקיות אבל אנו שאין אנו יכולין ליהרר
ולשבת נקיין כל כך אינו נכון לאומרים עד לאחר נעילה וכמו עוד שאין להקשות הלא צריך לברך עובר לעשייתן וכו' עיי' שם וכן כתב
הרא"ה ומצינו כ"י:

ב ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת
בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לפדרם בבית
הכנסת. כן כתב הרא"ה (פרק הו"ה פ"ט כג) וכמו עוד והוא דלמרינן
(פסחים ז:) כל הנרכות מצדק עובר לעשייתן היינו נרכות המלות
שאומר נהם ונונו צריך לברך להקב"ה חסדה על מה שזונו וקרבנו
לעבודתו אבל נזכה של הודאה ושמה כגון אלו יכול לברך אחר כן
וטעם זה כתב הר"ן בסוף פרק קמח דפסחים (ד. ד"ה והוא) וסיים

פרישה
(י) ברוך אתה ה' גומל כו'. כן כתב גם הרמב"ם אבל (הרא"ה) (הרא"ה)
כמו ו"ל צנרון גומל חסדים טובים וכו' ולא גרסינן צנרון אחת ה' דלאו חתימה
היא לומר שם: (יב) ויהי רצון בוי"ו וכו' צריך לומר ויהי רצון בוי"ו
והטעם מפני שברכה אחת היא עם המעביר שינה שאם היתה
ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך ועל כן אין לענות אמן אחר
המעביר כו'. כמו הכלבו יש אומרים דאותה נזכה ויהי רצון
ופומתת צנרון וחומתת צנרון וענינה הודאה להשם יתברך על המנוחה והמרגוע
שנתן לאדם מעמלו ויגיעו על ידי השינה ועל התועלת שהועילו בשינה לעכל
מאכלו והוא מטבע ארוך עכ"ל. וקל"ה קשה שלא נזכר זה בכל נוסח ידו רצון
וצריך לומר נמה שאומר והגמלי חסדים טובים והמתימה שחוסם גומל חסדים
טובים הוא המורה על זה: וכתבו המוספות וכו' והלא כל הנרכות צריך

להיום מעין פתיחתן יי לומר דשפיר הו מעין פתיחה מהמעביר
שינה סמוך לחתימה דסמוך לחתימה איכא והגמלי חסדים טובים והיינו גמילות
חסדים שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כמו כדלמרינן במדרש חסדים
לנקרים והיינו כעין פתיחה עכ"ל וס' קדושים לנזכי הכלבו וק"ל: (יג) שאם
היתה כו' היתה פותחת בברוך. וא"מ והלא בכל הנרכות אמרינן נזכה
הסמוכה למפרתה אינה פומתת צנרון. שאני נרכות הללו דמעיקרין לא נתקנו
לברכי סמוכות זה לזה רק כי שמע קול תרגולא כו' כי אסר המיינה
כו' וק"ל וכן כולם ועוד דהו קצרות והו כנרבת הפירות כ"י: והוא דלמרינן
כל הנרכות מצדק עליהן עובר לעשייתן היינו נרכות המלות שמברך הן ואינן
צריך לברך השם חסדה על מה שזונו וקרבנו לעבודתו אבל של הודאה ושמה
כגון אלו יכול לברך אחר כן:

חדושי הגהות
[ג] ברא"ה שלפנינו לימא חן ולכרנה הוא מעתיק הנוקמת צנרון אחת ה' גומל וכו' ואם נמצא כ"ה אחר מכל מקום ממיה דעל כל פנים הו
ליה להרז כ"י להביא גם לשם הרא"ה אצו לפי הענין:

הגהות והערות
[ז] בסוד דפוס מנטוכה "המעביר חבלי שינה" וכן לקמן "עם המעביר חבלי שינה". וכן הובא בב"י בלשון זה כו"ה וכן. וכן הוא בגמרא רילן ובה"ג ורמב"ם
ואבודרהם אבל ברא"ה "המעביר שינה": חן בדפוסים שלפנינו הנוסח בב"י "כתב הרא"ה" ועל זה תמה בעל חדושי הגהות. וטעות דפוס היא וצ"ל
"כתב הרא"ה" וכו' בב"י דפו"ד:

ומ"ש וגם מפני שרבים מעמי הארץ וכו'. לר"ן נמי להאי טעמא דאם לא כן קשה היה להם לתקן שלא יאמרו שזו ברכה עד שיטול ידיו מחלה לאוהו צורך תקנו לחדש ברכה הכנסת לזה אמר שהטעם הוא מפני שרבים מעמי הארץ וכו' אבל מפני טעם זה נלמד לא היו מתקנין שלא לברך כל אמת ואמת * בשעתה (יג) ולפי שאין הידים נקיות (יד) תקנו לסדרן בבית הכנסת. וגם מפני שרבים עמי הארץ שאינם יודעים אותן תקנו שיסדרום בבית הכנסת ויעזבו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן: ג אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן דתניא היה רבי מאיר אומר (טו) מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום וסמכוים על דרש הפסוקים. והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא (טו) דוד המלך עליו השלום תקן מאה ברכות

והביא מה שהשיב רב נטרונאי וכו' להורות שיהיו נזהרין לברך אותם ולא יסמכו על עניית אמן כי איכא סכנת מיתא מאה ישראל בכל יום כמו שהיה קודם שמתן דוד מאה ברכות אלו דלא מהני עניית אמן אלא לעמי הארץ שאינן יודעין לברך אלא היודע לר"ן לברך:

עונים אמן אצל לא יחיד קמ"ל. וברכת נטילת ידים אם אומר אותה בשעת נטילת או אם ממתין עד ציה הכנסת נמצא דבסימן ו' (כ"י ד"ה וכו') גם שם כתבתי טעם למה שנהגו נאשכנו שאחד מברך ותפירו ענין אחריו אמן ויחזרין ומברכין לפנמם הברכות שענו אחריהם אמן:

ג דתניא היה רבי מאיר אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום. בפרק הפלגת (מנחות מג.) ומתן מאה ברכות כן הוא בלילה כשהולך לישן מברך המפיל חצלי שינה וכשאר מברך נטילת ידים ואשר יכר ועוד מברך ט"ו ברכות מאלהי נשמה עד הגומל חסדים טובים ושלש ברכות על התורה וברכת זיניית וברכת תפילין וברוך שאמר וישתבח וברכות ק"ש שחריט וערביט שבע הרי ל"ב וי"ז ברכות בשלש תפלות ובשתי סעודות שהוא סועד אמת ערביט ואמת שחריט יש ט"ו ברכות ח' בכל סעודה אמת כשנטול ידיו וברכת המוציא וד' ברכות שנברכת המזון וכשהוא שומע מברך לפניו ולאחריו הרי מאה וחמש ברכות אדם מברך בכל יום ואם הוא מתענה מקרו ח' מסעודה אמת שאינו סועד וממלא שאינו מברך אלא ט' ל"ח יש לו להשלימן כשיניט זיניית ותפילין בתפלת המנחה ויברך עליהם. ובשנת חסר כל תפלה י"ב ברכות וברכת התפילין הרי ל"ו וכנגדם אנו מוסיפין ברכה אחת מעין שבע וקידוש ותפלת מוסף שיש בה ו' ברכות וסעודה שלישית שיש בה ח' ברכות הרי י"ז חסרו עדיין עשרים להשלים מאה וחמש שאנו מברכין כלל יום נמצא שלהשלים מאה ברכות חסרים עדיין ט"ו ברכות וכבר אמרו בפרק החכילת (סג) דממלא ליה נאפקרמקי ומגדים פירוש מיני בשמים ומיני פירות: וכתוב (יא) בשבלי הלקט (פ"ה) שש גאון דמשלימין הברכות עשרים בשנת שפורין בתורה ו' בשחריט וג' במנחה ומברך כל אחד אחת לפניה ואחת לאחריה הרי עשרים ברכות והמפטייר מברך שבע וכן כמוב בהגהות מיימוניות פ"ו מהלכות תפלה (א"ח פ) בשם רמ"ם (יראים ס"י רנה) דברכות שמברכין הקוראים בתורה וברכות המפטייר עולין לשומעיהו לחשבון וכן כתב הרמ"ם ב"ה סוף פרק הרוחה (פ"י ד) ומשמע מדברי ההגהות שם דדוקא כששומעין אותן ועונין אחריהם אמן ולי נראה דלפילו אם אומרים אותם בלחש כיון שהשומעים יודעים איזו ברכה הוא מברך ומכוונים ללחש בה ידי חובתם ועונין אחריהם ויזכירם כדאמרין בפרק החליל (א"ח נא): שצניית הכנסת של אלכסנדריא היו מניסין בסודרין להודיע שמיים שליה לצור הברכה ויענו אמן אלמא שהיו עונים אמן אף על פי שלא שמעו הברכה דכיון שיודעין איזו ברכה סיים די נכך וכמו שכתב רבינו בסימן קכ"ד וכיון שיכול לענות אמן אע"פ שלא שמע משמע דהכי נמי נסיק ידי חובת אוחה ברכה נכך ואם הוא מתענה בשנת חסרו י"ז ברכות שצנשי סעודות וט"ו ברכות שחסרים כלל שנת הרי ל"א וכשתחשוב כנגדם עשרים ברכות שמברכים הקוראים ושבע שמברך המפטייר הרי כ"ז עדיין חסרו ד' ולר"ן להשלים בברכה זיניית במנחה וצנצנת זיניית בשחר על טלית קטן וצנצנת הריח ולדעת האומרים דאין מברכים על התורה אלא שתי ברכות להעבר נא איני אלא סיוס ברכה רלשונה נכנס במקומה ברכת המקדש שמו ברבים וסמ"ג כתבה צמין הברכות (עין כו ק"ד.) (ב):

דרבי משה

(ב) ובסדינות אלו אין נוהגין להתעטף בטלית ותפילין ביום התענית ויש ליהור למלאות החשבון בברכות אחרות:

פרישה

(ג) ולפי שאין הידים נקיות תקנו כו'. עיין לעיל סימן ו' (א"ח ג) מה שכתבתי מזה: (ד) תקנו שיסדרום בבית הכנסת כו' אבל ודאי חובה. כתב מהר"י אבוהב ז"ל הכוונה לומר שלא נחשוב שמתאחר שאין מברכין אלו הברכות ממנו שכבר נדחו וכיון דאידחו אידחו אמר שאין זה מן הרין אצל חוניה על כל יחיד לברך ורמו עוד שאינו יולא כשאמר מברך אותם כשאר מברך אותם אם לא יכיון הוא לברכה לפטור עצמו ע"כ ולי נראה שרלונו לומר דסלקא דעתך אמינא שלא נתקנו לברכן אלא צניבור שאחד מברך וכולם מברך עונין אמן אצל ביחיד לא קא משמע לן: (טו) מאה ברכות חייב אדם לומר בכל יום. לשון סמ"ג ובפסד רב עמרם

הגהות והערות

ט עיין מג"א ס"ק ח שצ"ל צ"ו. וכתב במחצית השקל שם דצ"ב כיון שמונה ה"י ברכת תפילין לברכה אחת וכמו שפסק לעיל בסימן כ"ה סוף ה' א"כ אף שמשלים בצניית ותפילין במנחה עדיין חסרה ברכה אחת. ואפשר שכתב ה"י שאע"כ חסרה ברכה אחת אלא שלא מצא תקן לאוחה ברכה וכמ"ש לקמן לפנין שבה עכ"ל: ין המבואר ס"ק ח כתב דמי שמברך על היין יש לו שלש ברכות שחיים בלילה ואחת ביום א"כ יש י"ט ברכות וחסר י"ג למנין מאה: (יא) צניצו בשבלי הלקט הנוטה שונה ממה שהביא כ"י ע"ש:

ובסידורים מובא עוד פסוקים כגון "ה' אהבתי מעון ביתך וכו' ואני אשתחוה וכו' ואני⁶ תפילתי וכו', ועוד⁷ פסוקים, והם ליקוט מהנהגות הקדמונים, וגדולי ישראל במרוצת הדורות, וחלק מפסוקים אלו מוזכרים באור צדיקים ובסדר היום ואינם⁸ בסידורי האר"י ז"ל, ונהרא⁹ נהרא ופשטיה.

אמנם פיוט 'אדון עולם' שהיא התחלת¹⁰ התפילה, נוהגים כל ישראל בכל ארצות פזוריהם לאמרו בכוונה וברגש קודש, ומחברו לא¹¹ ידוע, אך כבר היה בתקופת הגאונים, ועל פיוט זה כתב במטה משה (סימן ל"א, הו"ד בא"ר סוף סי' זה) בשם רבי יהודה החסיד בשם רבי שרירא גאון ורב האי גאון שהמכוין בשיר נאה ומשובח זה מובטח¹² הוא שתפילתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפילתו.

ולענין הפיוט 'יגדל' עיין סימן ט"ו אות י"ח.

נתינת צדקה קודם התפילה וקבלת מצות ואהבת לרעה כמוך

א. שם: קודם כואו לביהכ"נ וכו'. והוא מהמג"א

בהקדמה לסימן זה, ומוסיף בו דברים (בשם שער הכוונות להאר"י ז"ל) "קודם תפילת שחרית יקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעה כמוך", ויכוין¹³ לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו, ובוזה¹⁴ תפילות ישראל מתאחדות וכוללות יחד, ועולה לרצון לפניו יתברך, וטוב¹⁵ ג"כ לקבל כל המצוות והלאוין השייכים לזה, כמו לא תשנא את אחיך בלבבך, לא תקום ולא תטור, לא יהיה כך אל זר (ענין¹⁶ כעס), לא תרצח, לא יהיה כקרח ועדתו (להתרחק ממחלוקת), לא תלך רכיל, לא תשא שמע שוא, השמר בנגע צרעת (לשון הרע), לפני עור לא תתן מכשול, ולא תחללו את שם קדשי.

וכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות מתנות עניים הט"ו) "גדולי החכמים היו נותנים פרוטה לעני לפני כל תפילה", ומקורו בגמרא (ב"ב י'). "רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי כדכתיב ואני בצדק אחזה פניך", ומובא להלכה בשו"ע (סי' צ"ב סעי' י') בדני הכנה לתפילת שמונה עשרה, אך כבר נוהגים להקדים הנתינה בשעת¹⁷ אמירת 'ואתה מושל בכל', והטעם כדי¹⁸ לא

נוכת יעקב. 6. ובעט"ז וא"ר שם בשם מהרש"ל שלא לומר פסוק זה אלא במקום שקבעו חז"ל בשבת במנחה כדאיתא בטור סי' רצ"ב בשם המדרש, אך כבר עיין בליקוטי מהר"ח (סדר הנהגת התפילה) שבכמה מסידורי גדולי הדורות מובא פסוק זה וכן באור צדיקים. 7. עיין סידור יעב"ץ וסידור צלותא דאברהם. 8. וסדר הכניסה לביהכ"נ להאר"י ז"ל עיין בכה"ח שם. 9. ליקוטי מהר"ח. 10. שבו מתחילין תפילת שחרית שתיקנו אברהם אבינו ע"ה שהיה ראשון שקראו להקב"ה אדון כראוי בברכות (ו'). ובהרבה מקומות מקפידים שיאמרנו הש"ץ בציבור כשהוא כבר עומד לפני התיבה ולאחר מכן ממשיך מיד באמירת ברכות השחר בקול, וכדלהלן אות ז'. 11. עיין ליקוטי מהר"ח (ועיי"ש בשם ס' התחייה שהוכיח בראיות שרבי יוחנן בן זכאי תיקנו) סידור צלותא דאברהם ועוד (ובס' נפש חיה להגר"ר מרגליות כותב שהפיוט מיוחס לר"ש בן גבירול, וע"ע, ויתכן שנתחלף לו בפיוט 'יגדל' שעליו נאמר יחס זה כמובא בס' צלותא דאברהם שם). 12. דבריו דאפשר שמהו נתפשט המנהג לומר אותו קודם כל ברכה ותהילה, וגם לאחר התפילה (ע"ע סי' קל"ב הערה 63), ואא"ז זצ"ל (בחלקי' שם) בשם טעמי המנהגים אות כ"ט בשם הה"ק מאפטא ז"ע שיש בו מסירת מודעה על כוונת השמות: אדון עולם - שם אדני, ולא העוז והמשרה - שם אלוקים שהוא תקיף וכו', והוא היה והוא הוה וכו' - שם הוי"ה, וע"ע לעיל סי' ה' אות א'. 13. שער הכוונות תחילת ברכת השחר, הי"א כלל א' סעי' ז'. 14. מחצית השקל הכא, ועוד. 15. חלקת יהושע מאמר רביעי אות י'. 16. וכדאיתא בזה"ק פ' תצוה (קפ"ב). 17. וכדאיתא במג"א סי' נ"א סעי' ז' ושועה"ר שם סעי' י"א ומשנ"ב שם סק"ט, ועיי"ש לתת ג' פרוטות ובעמידה. 18. עיין שערי הלכה ומנהג סי' מ"ב בארוכה. ובחרו ליתן בויתר דוד וכו' כדאיתא בשל"ח (בית הגדול אות ג') שבדברי הימים תמצא

באר הגולה

הם לבושים, יכולין להניח שם תפלין לכתחלה, ובבית האמצעי שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים (ה) ומקצתן ערמים, אינו יכול להניחם לכתחלה, ואם היו בראשו אינו צריך לחלצו, (ו) ובבית הפנימי שכל העומדים שם ערמים, אפלו היו בראשו צריך לחלצו:

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

מז דיני ברכת השחר. ובו ט' סעיפים:

א (א) כשיעור (ב) משנתו (ג) יאמר אלהי (ד) נשמה. כשישמע קול התנגול יברך הנותן (ד) לשכוי * בינה. (ז) בן (ח) מלביש ערמים. כשיניח ידיו (ו) על (ז) עיניו יברך פוקח עורים. כשישב יברך מתיר אסורים. כשזוקף יברך זוקף כפופים. כשיניח רגליו בארץ יברך זוקע הארץ על

שערי תשובה

[א] נשמה. עין באר הישב. והפרי תדש הכיא ראה לזה מלשון הירושלמי, ועין לעיל סימן ו' מה שקטבתי. ועין מה שקטבתי הפגו אברהם גריש הסימן. קדם באו לבית הנקנס יאמר ואני כו'. ובספר פרי עץ חיים נראה שיאמר תחלה בבית אלהים כו'. ורגיש ודמע עצמו בהקנסו לבית הנקנס מרב פחדו, וימתין ויטהר מעט שלא יבגס בשמת פתאם, וקדם שיבגס יאמר ואני כו' ואחר כך יבגס, וכשיבגס לבית הנקנס ישמתה נגד הניחל ויאמר מזמור אלהים כו'. ואמנם שם יש לפרש שלא יאמר כלל בבית אלהים רק שיבגס בו ממבאר שם. וכן משמע קצת מלשון שהביא בשלמי צבור, אך במשנת חסידים כתב שיאמר אותו ואחר כך יאמר ואני כו'. ובקניסותו יאמר ואני כו'. אך באמת בפרי עץ חיים מבאר שצריך לומר קדם שיבגס, ואחר שיאמר הפסוק יבגס, וכן כתב במשנת חסידים וכן הוא בזוהר בראשית ובוזקרא, לא לבצי לבר נש לאצלא לבי בנישמתא אלא אי אמליק בקדמיתא כו', עין שם. ועין בשלמי צבור שהביא לשון מהר"ר חיים ויטאל, ואחר שאמרת פסוק זה בשמת בית הנקנס או תבגס אחר כך לבית הנקנס, ולא תאמר פסוק זה אחר שנקנסת כי טעות ביד הנהגין זה, עד כאן לשונו: [ב] כשילובש. עין באר הישב. ועין לקמן סימן רכ"ג בלובש בגד חדש יאמר מלביש ערמים, וכתב באלהי רבה שם אף שקבר בוד שחרית חזיר ומברך כשילובש, אך אם לבשו שחרית נפטר בברכה זו עין שם. ונראה לפי מה שקטבתי בבאר היטב בשם הלכות קטנות, הקונה פוכע יברך עוטר וישראל, ובאבנט אורז וישראל, והמנות כתב על זה שיאמר בלא שם ומלכות, יש לקדוק במצויי ללבש שחרית ויבגס לפטרם באמירת ברכות אלו וצריך מלומר בלא שם ומלכות: [ג] עיניו. עין באר הישב. ועין באלהי רבה בשם הפרישה שקטבתי, והנה, בעוד שעניו סגורים או שחפץ בשנה, ורד למשמש על גבי עור העין ששל יד זה מצד תכלי שנה מעיניו, עין שם, וכתב באלהי רבה דמשמע שמתר לעשות זה בידו משם. ועין לעיל סימן ד' במחזיק ברכה בשם מור וקציעה דמפוזר שרי, והוא השיג על זה מדברי האחרונים קאן וכתב שכן משמע בזה וישלח ובאלקסי וטאס להרמ"ע דאפלו מברזן אסיר, עין שם ועין לקמן סימן ר"ט במגן אברהם אם המברך ברכת השחר

באר היטב

דדוקא במרחץ התמירו אף על פי שאין שם אדם משום והמא דאית בה אכל לא במקנה, עין שם. ועין סימן פ"ד סעיף קטן א':

(ו) נשמה. אם בוד בודק מחיה מתים במקום אלהי נשמה יצא פרי תדש: (ז) כשילובש. לא דוקא שישן ערם אלא בין שילובש מלבוש העליון שעליו מברך ברכה זו, פרי תדש: (ז) עיניו. פרוש, על ידי משה, דאסור להניח

באור הלכה

משמע גם כן דהוא מפרש בהגמגו אברהם כהפחצית השקל הנ"ל, ואיני גם כן באפן זה דוקא. דהא עין שם זה לקדור על הא דכתב המחבר שם דתוד ד' אמות לקבר אסור, ומדע דאין רחם כלל לפרש כן, דהא ה"ט גופא דאין מחמיר כלל חוץ לבית הקברות כתב גם כן ביוזרה דעה בסיומן רפ"ב סעיף קטן ג דתוד ד' אמות לבית הקברות אסור, ועל ברכה דמיני באפן דכתב הפחצית השקל הנ"ל. היצא מהו. דמפרקע שהקצה לקברות ולחצוה בנדאי אין אסור כלל אפלו אפה אתה, כל שיש ד' אמות מן הקבר. אמנם אפלו כמה דהחמיר הגמגו אברהם בבית הקברות עצמה מדינת חוץ לד' אמות של קבר, גם כן יש לענין בזה, דה"ה העלות תמיד תהא שישתא קמי' להקל, וגם ה"ט סובר כותבוהו מצטרא דדיקא גם הפרי עניים הקשה עליו ודבריו שפרקע שהקצה לקברות אסור אפלו רחוק הרבה מקברים, אם כן איך נהגו לומר קדיש בבית הקברות עין יורה דעה סימן שע"ו, וכן כתב בספר גמר שלום דהקמ"א ומרא הוא להחמיר חוץ לד' אמות, דאם כן נצטרך להחמיר כל הפרקע שהקצה לקברות ואפלו רחוק פפה, אך במקום הקברות ולפנים, אפלו אי אתרמי שיש יותר מד' אמות רחוק מן הקבר, כתב הגמר שלום שם דיש מקום להחמיר בזה:

משנה ברורה

ליכך לבית החיצון ולגמר הליבושה: (ה) ומקצתן ערמים. יש אומרים דאם עתה אין שם אדם ערם (ז) מתר להניח בו תפלין וילברך, (ז) ויש אוקרין, בין דהמקום קיחד לזה, דין קרחו עליו במקצתו. ובית השבילה, משמע בט"ו סימן פ"ד דדין בית אמצעי יש לו לכל דבר, ורק ברכת השבילה מתר לברך בה, עין שם טעמו. ומתקנו אברהם בסיומן זה משמע דבאין בה אדם ערם מתר להניח בה תפלין וילברך, דדוקא במרחץ התמירו אף על פי שאין שם אדם, משום שזהמתו רבה מהכל התמין שמשתמשין בה, מה שאין כן במקנה [ואם שופכין בה גם כן חמין (ז) יש לעין]. אבל אם יש שם אדם ערם אסור לבגס בה בתפלין וכתבי הקדש, דאסור לעמוד לפני השם ערם. ועין לקמן בסיומן פ"ד במשנה ברכה ברכה בענין זה: (ו) ובבית הפנימי. בזה (ז) לכלי עלמא אפלו אין שם אדם ערם, (ו) דנפישא והמה ובבית הכסא דמא: קדם באו לבית הנקנס בעוד שהוא עדין ב"החצר בית הנקנס, יאמר: בבית אלהים נהלך ברגש. ורגיש ודמע עצמו בהקנסו לבית הנקנס מרב פחדו, וימתין ויטהר מעט ויאמר. ואני ברב חסדך אבא ביתך אשמתה אל היכל קדושך ב"האמה, ואחר כך יבגס [שערי תשובה בשם פרי עץ חיים]:

א (א) כשיעור וכו'. כל הברכות האלו הוא משום (א) דאסור לו לאדם להנות מן העולם הזה בלי ברכה, וכל הנהגה מן העולם הזה בלי ברכה פאלו מעל.

דרמו קראי אהרדי, כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתוב והארץ נתן לבני אדם, ומרצו לא קשיא, פאן קדם ברכה פאן לאחר ברכה, רוצה לומר, קדם ברכה היא לד' ואסורים לה כהקדש שהוא לה', ואחר הברכה תמר הכל לבני אדם, ואם כן פיון שיקדם הברכה היא לד' תרי הכל קדש לד' ויש בה מעילה אם נהנה ממנו, כמו בתרומה שהיא קדש. לפיכך תקנו חכמינו ו"ל ברכה על כל דבר ודבר מהנהגת העולם שהאדם נהנה ממנו: (ב) משנתו. רוצה לומר, דוקא (ב) סוף שנתו, ולא כל זמן שיקיץ באיזה שעה שתהיה: (ג) יאמר אלהי נשמה. צריך (ג) להפסיק מעט בין אלהי לנשמה, כדי שלא יהיה נשמע שהנשמה היא אלהי חס ותלילה. ודיני ברכת אלהי נשמה עין לעיל בסיומן וא"ו במשנה ברורה סעיף קטן י"ב: (ד) לשכוי. הלב (ד) נקרא שכוי בשלשון המקרא, דכתיב או מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המכנין, ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה. ומפני שהתנגול מבין גם כן זה, וגם (ה) יש בשמיצתו לאדם הנאה שיודע שהוא קרוב ליום, ובערבי קורין לתנגול שכוי, להכי תקנו ברכה זו בשמיצת קול התנגול, ועין לקמן בסעיף ת: (ה) מלביש ערמים. לא דוקא שישן ערם, (ו) אלא בין שאדם לובש מלבוש העליון שעליו מברך ברכה זו: (ו) על עיניו. פרוש, על ידי (ו) החלוקה, דאסור שעור הציון (ב) מבית יוסף ואלהי רבה לקמן בסיומן פ"ד: (ג) ב"ה עלת תמיד ופרישה: (ד) פרי מנדים: (ה) בסיומן פ"ד: (ו) מגן אברהם שם: (א) טור: (ב) בספ משנה: (ג) צטרת ועינים: (ד) רא"ש: (ה) לבוש: (ו) פרי תדש: (ז) אחרונים:

ביצחק יקרא סימן מז משני בהקדמה בהחצר. אף על פי שהתורה היא בברכות השחר שצריך לאמרם בביתו כשיעור משנתו, הקדמה זו נכתבה פאן, משום שמהנהגים היה עין כסעי (ב) לומר את ברכות השחר בבית הנקנס. ביראתך. לפי הנהגת ח"ה ר"ה רס"ד ע"ב) יאמר פסוק זה רק אם הוא עטוף בציצית ועטור בתפלין, שהרי ב"האמה" רובו ליציאת ולתפלין. וזמאן דיעול קמיה לבי בנישמתא כד נפק ממרעה ולא תפלין ברישה ויציאת בלבושה ואומר אשמתה אל היכל קדושך ב"האמה. קב"ה אמר אן הוא מוריא הא סהיד סהידא דשקרא. שיהי א: כשילובש. בבריקא בברכות ס' ע"ב איתא גם לברך על טלית ותפלין, ובודאי שםברך רק בעובר לעשייתו, אבל ברכת אלהי נשמה מברך לאחר הניקוה משנתו, ואי"כ יצו כשילובש מתי יברך לפני שילבש כמו בשלית ותפלין, או אחר הליבושה בברכת אלהי נשמה, ועין במשני"ב סי"א א:

באר הגולה
ב לפדוש רמב"ם ג טור
ובית יוסף בשם הרא"ש
ד מנחות מ"ג ה שם

המים. כשנועל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי. כשהולך יברך (ז) (ח) המכין מצעדי גבר. בפשוטו גגורו
יברך אוזר ישראל בגבורה. הגה או לובש (ח) האבנט המפסיק בין לבו לערוה (בית יוסף בשם הראב"ד). כשמשמים
כובע או מצנפת בראשו יברך (ט) עוטר ישראל בתפארת. כשיטול ידיו יברך על נטילת ידים. כשיחזיק
פניו יברך המעביר שנה מעיני וכו', (י) ויהי רצון וכו' עד ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים
לעמו ישראל. אין לענות אמן אחר המעביר שנה מעיני עד שיחתם גומל חסדים טובים לעמו ישראל,
שהכל ברכה אחת היא: **ב** יעכשו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי ארצות שאינם יודעים אותם,
(יא) נהגו לסדרם בבית הכנסת (יב) ועונין אמן אחריהם ויוצאים (ט) [ד] (יג) ידי חובתן: ג יחייב אדם
לברך בפני יום מאה (י) (יד) ברכות לפחות: ד הצריך לברך בכל יום (טו) שלא עשני (טז) גוי, (יז) שלא
עשני עבד, שלא עשני (יח) אשה. הגה ואפלו גר (כ) (כא) לברך כף (דעת עצמו) אכל

שערי תשובה

הגיע לפותח עורים שעה ואמר מלביש צרמים ותור תוך כדי דבור צריך עיון אם יצא ודי
פוחק עורים, אכל אם נתפחו למלביש צרמים יצא מלביש צרמים. ובשול"ת פנים מאירות
חלק א סימן נ"ח תמה בזה, שערי הוא הדיו המבאר בשלחן ערוך שם בלקח כוס שכר
כו' שיצא ולכן הגיע צריך עיון אם יצא ודי מלביש צרמים, וענין שם ביד אפרים שאין
צריך להגיה והדברים פתוחים, ומסקנתו לה פתח בין דבאמת חיובא רמי עליו לומר מלביש
צרמים אין לחשב מה שאמר מלביש צרמים כמאן דלימא, מה שאין בו שם דבכתיב אונא
אין לו שכיח לכן וחשיב כמאן דלימא, ולפי זה מה שכתב נתפחו לטלביש צרמים,
הינו, גם כן ששעה ואמר פוחק עורים ותור ואמר מלביש צרמים בזה יצא, דמה שאמר
קאמצע פוחק עורים כמאן דלימא בין שכבר ברח פוחק עורים, ענין שם, ומה שכתבתי
שם בשם הגדול מרובה: [ד] י"ח. ענין באר היטב. וענין ט"ו סימן ו לענין שחורין חלילה
בעצת אמן שיש קולקלת בין הפוסקים בזה, ושם הבאתי דברי הרמ"ע בתשובה, ודעבד
כמר עבד כו', ענין שם: [ה] אשה. ענין באר היטב. ובשלמי צביר הביא דעת האחרונים

באר היטב

ידיו על עיניו קודם נטילה כמו שכתב סימן ד': (ז) המכין. ומנהגו אשר הכין:
(ח) י"ח. אפלו לבקו מוציא אם מכון בברכתו, יד אחרן ופרי תדש עלת תמיד וברכת
אברהם, וענין בשערי כנסת הגדולה: (ו) ברכות. השעם לפי שהיו מתים בכל יום מאה
נפשות מישראל, תפן דוד על זה לברך מאה ברכות בכל יום. וביום הפפורים, קצת
פוסקים כתבו דישת הדס או בשמים ומשעה לשעה יריח ויברך, אך אי אפשר לברך
כל פעם אם לא בהסח הדעת. וקצת פוסקים כתבו דאינו נכון להריח ריח טוב ביום
שצוה תורה ענות אדם נפשו, על כן יותר טוב לטמח על הפוסקים דעצת אמן
החנות הש"י ועצת אמן אחר העולים בתורה ובהפסדה בכלל להשלים מאה ברכות,
ואו לא יצטרך לקח בשמים או הדס להריח בהם, ענין מגן אברהם ובהר"ם מטראני
חלק ב סימן ק"ו: (ז) אשה. בב"ח משמע דלפי מה שכתב בסעיף ה' גבי מתיר
אטורים וכו', הוא הדיו הקבא אם ברח שלא עשני אשה בראשונה לא יברך
שוב על עובר פוכבים ועבד, ענין שם, וט"ו כתב דלא דמי להדרי, ענין שם:
כנסת הגדולה כתב שחיתור נכון שיברך שהכניסני תחת כנפי השכינה, ענין שם.

משנה ברורה

ידאו עינינו שמונה הרי ל"ה, ונ"ו ברכות דג' תפלות הרי צ"ב, ובשמי סעדות
שסועד, אחת ערבית ואחת שחרית, יש ט"ו ברכות, כי בכל סעדה יש ח' ברכות,
על נטילת ידים והמוציא וד' ברכות שבברכת המזון וכשהוא שומה כוס בברכת
המזון מברך לפניו ולאחריו, הרי בסך הכל ק"ח ברכות. ואם כן, אף ביום התענית
שחסר לו סעדה אחת, גם כן מקיים ק' ברכות. וביום השבת חסר לו י"ג ברכות
מהמאה, וכדאיתא במגן אברהם, ענין שם, על כן דאף להשלימם במיני פרות
ומגדים, ואם אין לו, יוצא על פי הדתק בפה שיכונן לשמע בברכת התורה והמפטיר
וענה אמן, ויבדלקמן בסימן רפ"ד. וכתב המגן אברהם, דלא יבני עצמו בחשש
ברכה שאינה צריכה משום מצות ק' ברכות. וביום הפפורים גם כן יוצא בשמיעת
הברכות כמו בשבת, אף ביום הפפורים אחר כל התשובות חסר לו עוד שלש
ברכות, וכתב המגן אברהם דישלים זה בברכת הריח על הבשמים, אף כל זמן שלא
הסית דעתו מלהדית אסור לתור ולברך, משום ברכה שאינה צריכה, וכן יוכל
להשלימם בברכת אשר יצר אם נדמון לו. ואפשר דיצא על פי הדתק בפה שמכון
לשמע חנות הש"י: ד (טו) שלא עשני וכו'. ויהי שלא יברך שעשני ישראל,
כמו שיש באיזה סודרים על ידי שבוש הדפוס, כי (יג) יש אומרים שבה לא יוכל
לברך שוב שלא עשני עבד ולא עשני אשה: (טז) גוי. ואם ברח מתחלה שלא עשני
אשה, (יד) יש אומרים דשוב לא יוכל לברך שלא עשני גוי ושלא עשני עבד, כי
אשה עדיפה משמיהו, וממילא נכלל ההודאה, כי בכלל מתים מנה. וכן אם ברח
שלא עשני עבד לא יוכל לברך שלא עשני גוי, כי עבד עדיף מגוי, דחייב בקצת
מצות. אכל (טז) הרהר אחרונים חולקין בכל זה, וכן הסכים האלהי רבה ודך החיים
דייכל לברך: (יז) שלא עשני עבד. ועבד שגולד עבד, יש אומרים דלא יוכל לברך
גם כן ברכת שלא עשני אשה, כי עבד זיל טפי מאשה, וגיש חולקין, ענין בפרי
מגדים: (יח) יכול לברך. פרוש, שיאמר שעשני גר, דמקרי עשני, בדכתיב ואת

שער הצינון (ח) מגן אברהם: (ט) אחרונים: (י) פרי תדש: (יא) טור בשם רבנו נסים גאון: (יב) אחרונים: (יג) בית, וענין ט"ו: (יד) מגן אברהם ונתיב תיים ותיי אדם: (טז) רש"י וב"ח גם
בברכת וחקי כפופים וכל שכן בזה, וכן הפרי מגדים לא הסכים לברכת המגן אברהם, וכן הט"ו חולק על שיהיה זה, וענין בחיובי ר' יצחק איזר שחולק גם כן על המגן אברהם:
ביצחק יקרא כשנועל. ענין בסי תקניד במשנ"ב סי"ק ל"א שכתב בשם הרבה אחרונים שגם בסי ב"ב וכו' הפפורים יברך. וענין פאן ב"ב החיים שפסק שלא יברך. מכל מקום
לדעת הגרי"א (הביאו המשנ"כ להלן סי' נ"ב סי"ק י') שגמון ברכות השחר הוא גם בלילה, לברך כשנועל מנעלים בצאת יום הפפורים וסי' בא"ב. יצא: בכל יום. הינו מערב עד ערב,
דכל מקום היים נמשך אחר הלילה. כן מוכח מהש"י בהשלמת הברכות ביה"כ, דאי מבקר עד בקר, הלא יכל לאכל כמובא י"ב כל מה שידעה. תפלת ערבית מבעוד יום, ארמורד
ולח"ה הנשיב את הברכות ליום שצבר. ותמיה לעיני, דאם כן איך נשפט מכל הפוסקים להעיר על כך, שהרי נמצא שיחסר לו מספן הברכות. לכן נלע"ד שישב לו ליום הבא.
המועד והעדות לעמוד זה - בסוף הכרך

סדינא אומר להתעטף בציצה ע"ש ויראה לי דלא פליגי והענין כן הוא דאם מהעטף בסודר על גופו ועל ראשו ביחד מברך להתעטף בציצה ואינו מברך עומר וכו' דלא מצינו שני ברכות על דבר אחד ובוה מירי הר"ף אבל בגמרא ורכב"ס הבונה שהסודר הוא רק על ראשו בלבד :

ו הרה"ש והמור נירסרם כניסת הגמרא אלא כדבר אחד יש הפרש שבגמרא ברכה מלביש ערומים היא אחר פוקח עורים ומתיר אסורים והם גורמים מלביש ערומים מקדם ע"ש עוד ברא"ש יש שינוי שמקדים שעשה לי כל צרכי קודם המכין מצעדי גבר ע"ש ורבינו הבי"ב בסעיף א' כתב כניסת הרה"ש ובסידורים שלנו הנוסחה פוקח עורים מלביש ערומים מתיר אסורים וזקף כפופים רוקע וכו' שעשה לי כל צרכי המכין מצעדי גבר ויש גרסין אשר הבין אורו וכו' עומר וכו' ובנוסחת ספרד פוקח עורים מתיר אסורים וזקף כפופים מלביש ערומים רוקע וכו' המכין וכו' שעשה לי כל צרכי אור עומר וא"א ליתן מעמים נכונים על הנוסחאות המשוות [עמג"א סק"ב שכתב דהכל לפי הזמון והמקום כלומר שאלו מקדימים הדבר שמצרכים עליו תהלה ולאו מלחתיך וכו"ק] :

ז עוד ברכה נמצאת אצלנו והיא הנותן לעיף כח ואינה בגמרא ורבינו הבי"ב בסעיף ו' התרעם על זה אך אצלנו פשוט בכל המדינות לאומרה וכו"ב רבינו הרמ"א והאשכנזים אומרים אותה באחרונה קודם המעביר שנה מעיני ובנוסחת ספרד היא אחר מלביש ערומים ואולי היה בנכונות בגמרא ברכה זו [ב"ב] וכתב המור דברכה זו היא ע"פ המדרש חרשים לבקרים רבה אמונתך בשר דם ספקיך פקדון ביד חבירו מחויר לו בלוי ובקולקל אבל אדם ספקיך בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחויירה לו חרשה ורגיעה עכ"ל ועוד שאנו עייפי הזמן ואלמלי השנחה הפרטית לא היינו יכולין לעמוד אף יום אחד כזה מברכים שהקב"ה נתן לנו כח והגביא אמר מקרא זה לענין זה :

ח ודע רבנות המעביר שנה היא ברכה אחת עד טמא חסדים טובים לעמו ישראל ויש שאומרים כל יהי רצון בלשון יחיד שהרגילנו בתורתך ודבקני במצותיך ואל הביאני וכו' ויש שאומר שמוכ יותר לומר בלשון רבים שהרגילנו ודבקנו ואל תביאנו כמו בתפלה הדרך כפי ק"י [מג"א סק"ד כסס ח"ט] אבל בפור הגירסא בלשון יחיד וכן עיקר שהרי ברכת יחיד היא ותחלת הברכה בלשון יחיד המעביר שנה מעיני וכן כל ברכות השחר כמו שעשה לי כל צרכי ולא רמי לתפלה הדרך שנתקנה בלשון רבים [הגרי"ב] ובסידורים נדפס בלשון רבים וכן התרגל בפי העולם ובאסת אין אנו יכולים לעמוד על מעמו של דבר שיש ברכות בלשון יחיד כמו שעשה לי כל צרכי המעביר שנה מעיני ויש בלשון רבים כמו פוקח עורים מלביש ערומים אור

ישראל שאומרים על הכלל וכו' על עצמו בפרטיות מיה עכ"פ בגמרא ורכב"ס ושיר ברכה זו כולה בלשון יחיד וצ"ע למה נדפס בסידורים בלשון רבים ודע שצריך לומר ויהי רצון כו"ו העיטוף דארלעיל קאי :

י והנה בזמן הש"ס היו אומרים כל ברכת השחר איש על מקומו מפני שהיו קדושים והוהרו שנים בשינתם לא יגעו ידיהם במקומות המכוסים אבל עכשו א"א לברך כל אחד על מקומו שאין ידיו נקיות והגם שאפשר לנקות בטהל או בשאר דבר תיכף בקיפו מ"מ מפני שיש כמה מעמי הארץ שאין יודעים זה ואין יודעים כלל הברכות האלו ולכן נהגים לסדרן בבהב"ג ועונין אמר אחרים והם יוצאים ידי חובתן ואנחנו כל אחד מברך ברכות אלו בביתו אחרי נש"ו וגם אחרי נקיות כשצריך לכך וא"א לנו לברך כל א' על מקומו מפני כמה מעמים :

י במנחות [מ"ג:] תניא חייב אדם לברך ג' ברכות בכל יום שלא עשני עובר כוכבים שלא עשני עבד שלא עשני אשה מפני שאשה פמורה מת"ה ומס"ע שהו"ג ואפילו גר בזמן הקרמון היה יכול לברך שני ברכות אלו שלא עשני עבד ושלא עשני אשה אבל הראשונה אינו יכול לברך שהרי היה כן ויש חולקין גם על שני הברכות [ב"ח] שהרי לא נעשה סבריאנו ישראל אלא שבבחיורתי עשה כן ויש מיישבים זה [ט"ז סק"ה ומג"א סק"י ע"ג] ונתקנו ברכות אלו בלשון שלילה להורות שכולם נצרכים לעולם אלא שחלקו יותר טוב [ט"ז סק"ה] ואלו היה מברך שעשני ישראל היה משמע שעשיית האחרות אינה עשייה כלל ועוד כיון שנה לו לאדם שלא נברא יותר משנברא א"א לברך על העשייה ורק בשלילה [סג] :

יא ודע שבסידורי אשכנז נדפסו ג' ברכות אלו בראש הברכות אחר ברכת הנותן לשכוי בינה ובסידורי ספרד נדפסו בסוף הברכות ונ"ל דודאי לפי עיקר דינא דגמרא שמברכין כל ברכה בעת חלוקה ממילא דאלו הברכות נשארו לאחרונה מפני שעליהן לא חלה מעשה אבל האידנא שמסדרים כולם ביחד בודאי ראוי להקדים ג' אלו שרם בעיקר הכריאה והנה רבינו בסעיף ד' כתב שהגשם מברכות שעשני ברצונו וכן נדפס במקצת סידורים והוא כעין הצדקת הרין שנבראה כך אמנם בגמרא לא נזכרה ברכה זו ובמדרשנו שלא נהנו לברכה האידנא ויש נוהגין לברך ברכות נוספות על אלו כמו ברוך מגביה שפלים סומך טפלים ומעזת הוא בידם ומחין בהם ולכן יש לגזור באותן שמדפיסין בסוף תחנה ברוך אתה ה' [הגרי"ב] :

יב כל הברכות האלו אם הקדים שניה לראשונה מברך הראשונה אח"כ וי"א דבשני ברכות אינו בן דאם הקדים שלא עשני אשה קודם שלא עשני עבד לא יברך אח"כ שלא עשני עבד והמעם ראשה עריפא וכיון שבידך ברכה זו איך יברך הגרוע מפנה [מג"א סק"ט] וכן

אם

9

אם קים לא יברך מטרו וכו' כפופים ו עמידתו לכל זה ו ופ"ס מו חייב לבו ורק לא יברך פני כן שמכו

יב וכתב נתיח הלך או הוכרת ד נתיחייב אלא מבר לשטה ע ויהי"ב ש או כמנעו אם לא יי המעביר לא יאמר דעת רבי מנעו ש דיברו דג דוקא כש כס"ס מ"ז גם קודם ז"ל לברם טעם לי

יג כתב ברכה וי"א שאין וכן לחא לחקל דא תפלות זה ולכן כתב בימי המג התורה ע

יד כתב ו להודח המוכה ה